

The Nats Cult and Cultural Politics: Multiculturalism in Urbanizing Mandalay**

Gritthee Srigate*

Abstract

This study aimed to analyze multiculturalism and cultural democracy as evident in **Nats** (spirits) cult in Mandalay, Myanmar. The study found that there are many groups involved Nat cult, from those in the ruling classes to ordinary people. The ruling classes always used Nat cult to create cultural unity but sometimes tried to eradicate it thereby engaging in cultural violence. However, absolute cultural unity was never achieved. Rather, negotiation and accommodation became the norm. Eventually the area of Nat cult became a pluralistic one that allowed for differences, namely multiculturalism. This phenomenon thus becomes an important bastion against extremism and also serves as a basis for greater urbanization, development of democracy and the future in Myanmar.

Keywords: Nats cult, cultural politics, multiculturalism, cultural democracy, urbanizing Mandalay

*Lecturer, Faculty of Political Science, Ramkhamheang University, Huamark, Bang Kapi, Bangkok 10240.

Email: srigatest@gmail.com

**This research was funded by the Ratchadapisek Sompoch Endowment Fund (2019) under ASEAN Studies Cluster, Chulalongkorn University.

Received March 31, 2021; Revised June 22, 2021; Accepted March 18, 2021

ความเชื่อเรื่องนัตกับการเมืองวัฒนธรรม: พหุวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสความเป็นเมือง
ในมณฑลเลย**

กฤติธี ศรีเกตุ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พหุวัฒนธรรมและประชาธิปไตยเชิงวัฒนธรรมผ่านพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตในพื้นที่มณฑลเลย ประเทศเมียนมา ผลการวิจัยพบว่าในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตมีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายประชาชนผู้นับถือนัต โดยฝ่ายผู้ปกครองพยายามเข้ามาควบคุมจัดการหรือกระทั่งทำลายความเชื่อเรื่องนัตในบางยุค อันเป็นลักษณะของความรุนแรงทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการจัดการควบคุมดังกล่าวก็ไม่สามารถทำได้เด็ดขาดในระดับที่ผู้คนรู้สึกเป็นพวกเดียวกันได้ เอกภาพทางวัฒนธรรมความเชื่อไม่เคยเกิดขึ้น ปรากฏเป็นการต่อรองและการประนีประนอมอยู่เสมอ กระทั่งพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตสามารถเปิดรับเอาความหลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมกัน แม้การเมืองเมียนมาปัจจุบันจะยังคงค่อนไปทางเผด็จการ แต่พหุวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต ก็จะเป็นปรากฏการณ์สำคัญในการป้องกันกระแสสุดโต่ง และจะเป็นพื้นฐานสำคัญรองรับกระแสการขยายตัวของเมือง ตลอดจนการพัฒนาประชาธิปไตยของเมียนมาในอนาคต

คำสำคัญ: นัต, การเมืองวัฒนธรรม, พหุวัฒนธรรม, ประชาธิปไตยเชิงวัฒนธรรม, ความเป็นเมือง
ในมณฑลเลย

*อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240 อีเมล
srigatest@gmail.com

**ผลงานวิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ประจำปีงบประมาณ 2562 ภายใต้การดำเนินงานของคลังเตอร์อาเรียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับบทความ 31 มีนาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 22 มิถุนายน 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 18 มีนาคม 2564

บทนำ

การยอมรับความแตกต่างหลากหลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ประชาธิปไตยลงรากลึกไปถึงชีวิตของผู้คนในลักษณะที่เรียกว่าเป็น “ประชาธิปไตยที่กินได้” อันที่จริงการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมดำรงอยู่แล้วในหลายสังคม แต่ถูกทำให้เลือนหายไปภายใต้การสร้างเอกภาพตามกรอบของชาติที่ก่อตัวขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่รัฐใช้อำนาจครอบงำผู้คนให้กลายเป็นพวกเดียวกัน นักวิชาการคนหนึ่งคือ คลิฟฟอร์ด เกียทซ์ เห็นว่านโยบายสร้างชาติ โดยการทำให้ “รัฐ” หรือ “ประเทศ/ผืนแผ่นดิน” เป็นสิ่งเดียวกับ “ชาติ” ก่อให้เกิดปัญหา เพราะทำให้คนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือคนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งในประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย การผูกคนบางชาติพันธุ์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของชาติ ย่อมนำมาซึ่งการกีดกันคนกลุ่มอื่นออกไปจากอำนาจทางการเมือง และก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมขึ้น (Geertz 2000, 235) นักวิชาการบางคน เช่น ธเนศ วงศ์ยานนาวา ก็เชื่อเช่นเดียวกันว่า **“รัฐชาติกับเสรีประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้ตั้งแต่เริ่มต้น”** (Thanes Wongyannava 2000, 6-8) ในขณะที่ยัยฮัน กัลตุง ก็อธิบายการใช้อำนาจหลอมรวมผู้คนที่หลากหลายให้กลายมาเป็นแบบเดียวกันนั้นว่าเป็น “ความรุนแรงทางวัฒนธรรม” (Galtung 1990) ภายใต้สภาวะการณดังกล่าว แม้จะเปิดให้ประชาชนมีสิทธิทางการเมืองอย่างเป็นทางการ เช่น สิทธิเลือกตั้ง แต่การครอบงำทางวัฒนธรรมยังดำรงอยู่ จึงไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ เมื่อโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งอำนาจของรัฐชาติอ่อนลง การเรียกร้องความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ปัญหาคือการเรียกร้องดังกล่าวอาจนำมาซึ่งกระแสสุดโต่ง (extremism) หรือการยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนจนกลายเป็นการรังเกียจวัฒนธรรมอื่นแบบสุดขั้ว หนทางที่จะป้องกันหรือลดระดับความรุนแรงของกระแสดังกล่าวก็คือการเรียกร้องให้เกิดการยอมรับความหลากหลาย ซึ่งก็ได้รับความสนใจมากขึ้นภายใต้กระแสการพัฒนาของเมืองหรือกระบวนการเป็นเมือง (urbanization) ในปัจจุบัน ยิ่งเมืองพัฒนาขึ้นกระแสประชาธิปไตยในประเด็นของการยอมรับซึ่งความแตกต่างหลากหลายก็ยิ่งได้รับความสนใจมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้การพัฒนาของเมืองถูกเชื่อว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมาแล้วโดยนักวิชาการรัฐศาสตร์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในกลุ่มแนวคิดการทำให้ทันสมัย เช่น อัลมอนด์กับเพาเวลล์ (Almond and Powell 1966, 5) หรือแบล็ค (Black 1966, 67-89) ที่เสนอว่าการพัฒนาเมืองจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองจนเกิดการมีส่วนร่วม นำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยในที่สุด ในยุคโลกาภิวัตน์ กระบวนการการเป็นเมืองก็ยิ่งกระตุ้นหรือเรียกร้องให้ระบบการเมืองต้องสร้างเงื่อนไขหรือกลไกให้ประชาชนหลากหลายประเภทที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองเดียวกันยอมรับความแตกต่าง เพื่อสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ นำไปสู่การพัฒนาเป็นสังคมเมืองที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic City) (Office of Knowledge Management and Development (Public Organization) [2015]) การขยายตัวของเมืองและการยอมรับความหลากหลายในเมืองจึงเป็นทั้งเงื่อนไขและความท้าทายในการพัฒนาประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน

จากประเด็นต่าง ๆ ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าประเทศหนึ่งที่น่าสนใจทั้งประเด็นการเติบโตของเมืองและความแตกต่างหลากหลายคือเมียนมา เนื่องจากปัจจุบันเมืองใหญ่ ๆ ในเมียนมากำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว และเมียนมาก็เป็นประเทศที่ไม่เคยเกิดรัฐชาติ (Steinberg 2012, 226) ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็ยังมีอยู่ค่อนข้างสูงในประเทศนี้ แม้อกลไกของรัฐจะค่อนข้างไปทางเผด็จการเพื่อควบคุมให้เกิดความสงบทางการเมือง (Steinberg 2012, 228-229) แต่ในด้านของวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของประชาชนนั้น รัฐกลับไม่สามารถควบคุมได้ ด้านหนึ่งอาจมองว่าเป็นความแตกแยก แต่อีกด้านหนึ่งก็สามารถมองว่าเป็นรากฐานของประชาธิปไตยทางวัฒนธรรมรองรับการเติบโตของเมือง ที่พร้อมจะแบ่งบานเมื่อโครงสร้างอำนาจการเมืองที่เป็นทางการเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นก็ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมและการลงพื้นที่ในประเทศเมียนมา ผู้วิจัยพบว่าประเด็นทางวัฒนธรรมหนึ่งที่น่าสนใจที่สามารถวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ก็คือประเด็นความเชื่อเรื่อง “นัต” (Nat) (ผีหรือเทพของชนเมียนมา) ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าหลากหลายในดินแดนของเมียนมา ผู้วิจัยพบเป็นเบื้องต้นจากการศึกษาประวัติความเป็นมา ตำนาน/ประวัติชีวิตและพิธีกรรมบูชาว่า มีผู้คนหลากหลายเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้จะเกิดความขัดแย้งอยู่บ้าง แต่ท้ายที่สุดก็สามารถประนีประนอมให้แต่ละฝ่ายเข้ามา “มีเอี่ยว” ในผลประโยชน์ จนกลายเป็นพื้นที่รองรับผู้คนหลากหลายให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกันได้ ลักษณะดังกล่าวเอื้ออย่างยิ่งต่อความเป็นพหุวัฒนธรรม รองรับการพัฒนาของประชาธิปไตยที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมในความเชื่อเรื่องนัตในพื้นที่มณฑลมัณฑะเลย์และมณฑลโกดัลเคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมืองอมรปุระ พุกาม และเมืองมอญยั เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ความเชื่อเรื่องนัตดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและเป็นพื้นที่ที่มีการเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ สมมุติฐาน กรอบแนวคิด และระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะของการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องนัต ผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง การต่อรอง และการประนีประนอมผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย
2. เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนของพหุวัฒนธรรมและประชาธิปไตยเชิงวัฒนธรรมผ่านพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต ท่ามกลางกระแสการพัฒนาของเมืองในมัณฑะเลย์

สมมุติฐานของการวิจัย

ผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่าแม้ประวัติศาสตร์ทางการเมืองเมียนมาจะค่อนข้างไปทางอำนาจนิยม ปัจจุบันมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ทหารก็ยังคงมีอำนาจค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามด้วยความที่เมียนมาไม่เคยเกิดรัฐชาติ รัฐไม่เคยหลอมรวมผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียวกันทางวัฒนธรรมได้ จึงถือได้ว่าประชาชนยังมีอิสระอยู่

พอควร ไม่ว่าอิสระดังกล่าวจะเกิดขึ้นผ่านการต่อรอง ประนีประนอม หรือโดยลักษณะใดก็ตาม ก็สะท้อนว่าประชาชนเมียนมามีความเป็นพลวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ในพื้นที่ที่ความเชื่อเรื่องนัต และพร้อมรองรับการพัฒนาประชาธิปไตยอยู่แล้ว หากวันใดวันหนึ่งโครงสร้างการเมืองที่เป็นทางการเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

กรอบแนวคิดของการวิจัย

แนวคิดที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ในงานนี้ประกอบด้วยแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยม (multiculturalism) เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่าในพื้นที่เรื่องการนับถือคนัต มีลักษณะของพหุวัฒนธรรมดำรงอยู่ทั้งนี้ในอีกด้านหนึ่ง ตลอดช่วงประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน รัฐหรือผู้ปกครองได้พยายามที่จะสร้างให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันทางวัฒนธรรมมาโดยตลอด กระบวนการดังกล่าวเสี่ยงไม่พินเรื่องของความรุนแรงทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงจะได้ยกเอาแนวคิดความรุนแรงทางวัฒนธรรม (cultural violence) มาใช้อีกแนวคิดหนึ่ง เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่าความรุนแรงทางวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการสร้างชาติเช่นกัน ในกรณีของเมียนมา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงยังคงดำรงอยู่เรื่อยมา

แนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยม (multiculturalism)

พหุวัฒนธรรมนิยมเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยวิลส์ คิม ลิกกา (Will Kymlicka) อธิบายว่าพหุวัฒนธรรมให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องความเท่าเทียมและสิทธิทางวัฒนธรรม หัวใจของแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมคือการเรียกร้องการยอมรับอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เคยถูกกีดกัน เช่น อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม เป็นต้น ให้ได้กลับมามีที่ยืนอย่างเท่าเทียมกันกับอัตลักษณ์ของผู้มีอำนาจ และรัฐจะต้องปกป้องสิทธิและอัตลักษณ์ของคนกลุ่มน้อยในสังคม ไม่ให้ถูกกลืนหายไปโดยวัฒนธรรมหลัก (Kymlicka 2007) เพื่อปกป้องศักดิ์ศรีของคนทุกกลุ่มไม่ให้ถูกเหยียดหยาม ประชาชนมีสิทธิในการแสดงออกหรือปกป้องวิถีชีวิตของกลุ่มตน โดยสิทธิดังกล่าวจะต้องได้รับการรับรองโดยอำนาจรัฐหรือกฎหมายหรือแนวนโยบายแห่งรัฐที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดผลจริงในทางปฏิบัติ หากลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้น ก็เป็นการสะท้อนถึงประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (Griffiths 2018)

ทั้งนี้ อมาตยา เซน อธิบายว่าพหุวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการที่แต่ละวัฒนธรรมยังมีความเป็นตัวของตัวเองในระดับที่ไม่ถูกกลืนให้อยู่ภายใต้อีกวัฒนธรรมหนึ่ง กล่าวคือเงื่อนไขของพหุวัฒนธรรมที่สะท้อนประชาธิปไตยนั้น คือการที่แต่ละวัฒนธรรมต้องมีความเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ถูกครอบงำจากวัฒนธรรมอื่นจนสูญเสียตัวตนไป เพราะไม่เช่นนั้นการยอมรับความหลากหลายก็จะเป็นเพียงภาพลวงตาที่ถูกซ่อนเอาไว้โดยเอกวัฒนธรรมนิยมที่มีหลายแบบ ที่ดูเหมือนมีการยอมรับในความแตกต่าง แต่เป็นการยอมรับที่ไม่เท่าเทียม คือแม้เห็นว่าความแตกต่างดำรงอยู่แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง (Sen 2008) ลักษณะดังกล่าวไม่ใช่พหุวัฒนธรรม แต่เป็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมหนึ่งได้กดทับวัฒนธรรมอื่นให้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการกลายเป็นความสุดโต่ง พหุ

วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยจึงต้องเป็นการยอมรับความแตกต่างหลากหลายและเปิดพื้นที่ให้แต่ละวัฒนธรรมมีที่ยืนที่เท่าเทียมกัน โดยไม่มีการอ้างว่าวัฒนธรรมใดเหนือกว่าวัฒนธรรมอื่น

แนวคิดความรุนแรงทางวัฒนธรรม (cultural violence)

แนวคิดความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในงานนี้ เป็นแนวคิดที่เสนอโดยโยฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung) ซึ่งกล่าวว่าความรุนแรงทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องทางการเมือง ปรากฏออกมาสองด้านคือความรุนแรงโดยตรงที่มองเห็นได้ง่ายกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งถูกแปลงให้กลายเป็นความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับ ผ่านการใช้อำนาจเปลี่ยนเกณฑ์ทางศีลธรรมจากความไม่ถูกต้องต้องให้กลายเป็นความถูกต้องหรือยอมรับได้ เช่น การทำให้การฆาตกรรมในนามของประเทศเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่การฆาตกรรมในนามของตัวเองเป็นสิ่งผิด เป็นต้น ทั้งนี้ความรุนแรงทางวัฒนธรรมจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์หรือความหมาย การทำให้แปลกแยก (alienation) ซึ่งอาจทำได้ผ่านกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม (socialization) ที่ทำให้วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ มีความเป็นสากล แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมหายไป หรือทำให้คนกลุ่มหนึ่งต้องหันไปรับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นกับคนกลุ่มน้อย แต่อาจเกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ถูกบังคับให้รับและแสดงพฤติกรรมตามวัฒนธรรมหลักของคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจครอบงำสังคมอยู่ก็ได้ จะเห็นว่าความรุนแรงทางวัฒนธรรมเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ อำนาจตัดสินว่าวัฒนธรรมใดถูกต้องหรือไม่และให้ความชอบธรรมกับการทำลายสิ่งที่ถูกตัดสินว่าไม่ถูกต้อง ซึ่งภายใต้กระบวนการดังกล่าว ความรุนแรงจะกลายเป็นที่ยอมรับและดูเป็นเรื่องปกติธรรมดา (Galtung 1990, 301) โดยหนทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงทางวัฒนธรรม ก็ต้องเรียกร้องการเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อสร้างให้เกิดจิตวิญญาณที่เปิดรับความหลากหลายและเอื้อประโยชน์แก่ทุกฝ่าย (Galtung 1990, 303) จะเห็นว่าข้อเสนอของกัลตุงนี้ ก็สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมข้างต้น

นอกจากนี้กัลตุงยังอธิบายว่าความรุนแรงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นใน 6 พื้นที่ ได้แก่ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา ศิลปะ ศาสตร์เชิงประจักษ์ และศาสตร์ที่เป็นทางการ ซึ่งล้วนมีส่วนในการสถาปนาความชอบธรรมให้กับความรุนแรงทั้งสิ้น โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยนี้คือเรื่องศาสนา โดยกัลตุงอธิบายว่าศาสนาเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้า แบ่งแยกความดีกับความเลว ผู้ศรัทธาที่พระเจ้าเลือก และผู้ถูกทิ้ง ซึ่งอาจนำมาสู่การใช้ความรุนแรงในนามของพระเจ้าเพื่อความบริสุทธิ์ทางความเชื่อ โดยในยุครัฐสมัยใหม่ เมื่อศาสนาถูกกันออกจากการเมือง อุดมการณ์จะเข้ามาแทนที่พระเจ้า โดยเฉพาะอุดมการณ์ของชาติและชาตินิยม รัฐสมัยใหม่ก็จะทำตัวเหมือนพระเจ้า คอยระบุมความดีและตีค่าความชั่ว แต่หันมาเล่นเรื่องอัตลักษณ์เป็นหลัก กล่าวคือรัฐจะสร้างคุณค่าทางตัวตนแบบหนึ่ง พร้อมกับยกระดับและขยายให้ยิ่งใหญ่ขึ้น แล้วทำให้ตัวตนแบบอื่น ๆ แพป/หดตัวหรือเสื่อมคุณค่าลง ก่อให้เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ผู้คนถูกลดคุณค่าทางตัวตน กลายเป็นอื่น จนถึงขั้นลดความเป็นมนุษย์ลง โดยคนที่

ถูกยกให้เหนือกว่าจะเข้าถึงอำนาจและมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นในสังคม ถึงตอนนั้นความรุนแรงโดยตรงก็เกิดขึ้นได้อย่างชอบธรรม (Galtung 1990, 296-298) แนวคิดดังกล่าวยังไปด้วยกันได้กับคำอธิบายของเกียตซ์ (Geertz 2000) ที่ว่ารัฐชาติเน้นการรวมศูนย์มากกว่ากระจายอำนาจ เชิดชูวัฒนธรรมหลักมากกว่าการยอมรับในความหลากหลาย ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมและรวมถึงประชาธิปไตยทางวัฒนธรรมอีกด้วย

แนวคิดความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ให้เห็นว่าในความเชื่อเรื่องนัตมีความรุนแรงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามผู้ปกครองพม่าไม่สามารถกำจัดหรือไม่สามารถควบคุมความเชื่อเรื่องนัตได้อย่างเบ็ดเสร็จ ปรากฏการประนีประนอมให้เห็นอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตจึงยังคงความอิสระไว้ได้ในระดับสูง กลายเป็นพื้นที่ที่สามารถเปิดรับความหลากหลายหรือพหุวัฒนธรรมสำคัญพื้นที่หนึ่ง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ เอกสาร ตำรา บทความที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งผู้ที่นับถือ นัต ร่างทรง ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนในพื้นที่ที่มีศาลนัตตั้งอยู่ ศาลนัตสองพี่น้องชเวพิญ หมู่บ้านตองปะโยง ศาลนัตโปปาหม่ออว์ ตำบลยาตะนาญ เมืองอมรปุระ ศาลนัตอโงโบโบยี เมืองมอญยว เป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการตีความตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

ความหมายของนัต

“นัต” (Nat) ในความหมายโดยทั่วไป หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพบูชาและเป็นที่ยึด วิญญาณ นิมมรรณและอรนุช นิมมรรณ บรรยายไว้ในตำรานิรุกติศาสตร์เก่าแก่ของพม่าชื่อ “ไวยหารลินตฤททีปนี” และในสารานุกรมพม่าเล่มที่ 6 ให้ความหมายคำว่านัตไว้ในลักษณะเดียวกันว่าน่าจะมาจากคำว่า “นาถ” ในภาษาบาลี หมายถึง “ผู้เป็นที่พึ่ง” (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 143) โดยในตำราดังกล่าวแบ่งนัตออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ **วิสุทธินัต** หมายถึงผู้บริสุทธิ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า บัณฑิตพุทธเจ้า และพระอรหันต์ **อุปปัตตินัต** หมายถึง เทวดาและพรหมบนสรวงสวรรค์ และ **สมมุตินัต** หมายถึง พระราชา ราชนี ราชบุตร และราชธิดา อีกทั้งในตำราดังกล่าว นัตยังหมายรวมถึงเทพประจำจักรวาล เช่น สุริยเทพ จันทรเทพ อัคนีเทพ วาโยเทพ อีกด้วย

ในขณะที่พจนานุกรมของรัฐบาลอธิบายว่าความหมายของนัตประกอบด้วย 3 นัย ได้แก่ นัยที่ 1 เทพอุปปัตติทรงฤทธิ์ผู้คุ้มครองมนุษย์ นัยที่ 2 วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้ตายร้าย และนัยที่ 3 หมายถึง คำขยายสิ่งที่อุปติขึ้นเอง จะเห็นว่าการให้ความหมายในพจนานุกรมพม่านี้นับรวมพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระราชาหรือราชตระกูลเข้าไปด้วย นอกจากนี้วิรัชและอรนุชยังอ้างอิงหนังสือ “ปริศนาความเชื่อนัตกับชาว

พุทธ” ของหละเตงณฺญ อธิบายว่านัตเป็นคำที่ใช้เรียกทั้งเทพเทวดาบนสวรรค์และมีฤทธิ์ในโลกมนุษย์ โดยเรียกนัตที่เป็นเทพเทวดาอาศัยอยู่บนสวรรค์ว่า “อะทะนัต” หรือ “นัตเบื่องบน” นัตเหล่านี้ไม่ค่อยข้องแวะกับโลกมนุษย์ ในขณะที่นัตที่ร่อนอยู่ในโลกมนุษย์ คลุกคลีอยู่กับชีวิตของผู้คน เรียกว่า “เอากัณต” หรือ “นัตเบื่องล่าง” เป็นผีพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ ถูกจัดอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่านัตที่เป็นเทวดาบนสวรรค์ (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 144) อีกทั้งวิรัชและอรนุช ยังอธิบายว่าในปัจจุบันการนับถือันตจะเป็นเรื่องของความนิยมส่วนบุคคลมากกว่าการนับถือตามประเพณี และส่วนใหญ่อีกเป็นการนิยมนัตเบื่องล่างซึ่งเป็นนัตของชาวบ้านโดยแท้ (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 151)

จะเห็นว่าความหมายของนัตค่อนข้างกว้าง แต่ลักษณะร่วมกันคือนัตต้องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยนัตที่ประชาชนชาวพม่านับถือกันอย่างมาก ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกประเภทตามที่กล่าวไป แต่เป็นนัตประเภท “วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้ตายร้าย” หรือ “วิญญาณมีฤทธิ์ของผีตายโหง” นัตประเภทนี้ ชาวพม่าเรียกว่า “นัตเซง” ซึ่งเป็นเอากัณตและมีประวัติว่าเคยมีชีวิตอยู่ทั้งสิ้น โดยอาจมีประวัติที่น่ายกล่องขณะมีชีวิตและตายไปอย่างน่าเวทนา ผู้คนสะเทือนใจ พากันเล่าขาน จนกระทั่งกราบไหว้บูชา นัตดังกล่าวอาจเป็นได้ทั้ง กษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนาง ชนชั้นสูง พ่อค้า หรือชาวบ้านทั่วไป แต่ผู้วิจัยพบความเชื่อมโยงที่น่าสนใจว่านัตที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่ก็มีประวัติเกี่ยวข้องกับกษัตริย์หรือผู้ปกครอง ทั้งที่เป็นกษัตริย์เองหรือเป็นเชื้อพระวงศ์ เพียงแต่อาจไม่ใช่กษัตริย์หรือเจ้าผู้ปกครองของเมืองหลวงเท่านั้น ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Brac de la Perriere (1996) ที่อธิบายว่านัตโดยส่วนใหญ่คือผู้มีอำนาจในท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงเจ้าผู้ครองเมือง เจ้าจากถิ่นอื่น หรือเป็นวีรบุรุษท้องถิ่นที่ต่อต้านอำนาจของเจ้าผู้ปกครองในเมืองหลวง เมื่อตายไปก็เป็นที่เคารพจนผู้ปกครองในเมืองหลวงตั้งขึ้นเป็นนัตให้ผู้คนบูชา ทั้งนี้วิรัชและอรนุชให้ความเห็นว่านัตในลักษณะนี้มีฐานะและบทบาทแบบเดียวกันกับผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ของไทย ในขณะที่ผีทั่วไปนั้นมีความเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ “ตะเส่” หรือ “ตะแย” ไม่ถือเป็นนัต (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 144) อย่างไรก็ตามสำหรับผู้นับถือนัตรุ่นใหม่และผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ บางคนให้ข้อมูลว่านัตในความเข้าใจของเขาหมายรวมถึงทั้งเทวดาบนสวรรค์และวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในโลกมนุษย์ และนัตที่เขานับถือซึ่งแม้เป็นวิญญาณศักดิ์ของผู้ตายร้าย แต่เขาก็เชื่อว่ามีฐานะเป็นเทพ ไม่ใช่ผี แม้จะเป็นความเชื่อที่อาจคลาดเคลื่อนไปจากคำอธิบายในตำรา แต่ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ที่นับถือนัตก็เกิดทุนนัตของเขาเทียบเท่ากับเทพบนสวรรค์เลยทีเดียว

ความเป็นมาและปฏิสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องนัตกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองเมียนมา

ส่วนนี้จะเป็นการบรรยายความเป็นมาของความเชื่อเรื่องนัตท่ามกลางประวัติศาสตร์ทางการเมืองเมียนมา เพื่อให้เห็นถึงความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง แต่ขณะเดียวกันความรุนแรง

ดังกล่าวก็ไม่อาจทำได้อย่างเข้มข้น เกิดการประนีประนอมอยู่ตลอด อันเป็นรากฐานสำคัญของพหุวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ได้ต่อไป

ความเชื่อเรื่องนัตดำรงอยู่มาอย่างยาวนานในเมียนมา ก่อนที่ศาสนาพุทธจะกำเนิดขึ้นและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนอย่างแนบแน่น (Win Maung, Yenanthar and Hteik Tin Thet 2015, 54) เดิมการนับถือนัตจะจัดกระจายไปในลักษณะการนับถือผีบรรพบุรุษของใครของมัน แล้วค่อยวิวัฒนาการมาเป็นการนับถือผีของชนเผ่า อย่างไรก็ตามเมื่อเริ่มเกิดอาณาจักรของชาวพม่า ผู้ปกครองพม่าก็ได้ใช้ความเชื่อเรื่องนัตเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกภาพ ด้วยการตั้งนัตองค์หนึ่งขึ้นเป็นนัตของอาณาจักร ความเชื่อเรื่องนัตจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงตั้งแต่นั้นในฐานะศูนย์รวมทางความเชื่อหรือศาสนาของรัฐ ก่อนจะถูกลดฐานะลงภายหลังการนำเอาศาสนาพุทธเข้ามาตั้งขึ้นเป็นศาสนาหลักในเวลาต่อมา

ทั้งนี้ก่อนที่ชาวพม่าจะตั้งอาณาจักรขึ้น ชาวมอญเป็นคนกลุ่มแรกที่ตั้งอาณาจักรขึ้นในบริเวณนี้ ตั้งแต่ช่วง 2,400 ปีก่อนพุทธกาล และชาวมอญก็เป็นคนกลุ่มแรกที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 2 ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลจากอิทธิพลของพระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9 ชาวมอญก็ได้แผ่อิทธิพลครอบครองดินแดนทางตอนใต้ของเมียนมาในปัจจุบัน นอกจากชาวมอญแล้ว ในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 1 ก็พบว่าชาวปยู (มีเชื้อสายเดียวกันกับชาวพม่า แต่ไม่ใช่ชาวพม่า) ก็เรืองอำนาจขึ้นทางทิศเหนือ มีเมืองสำคัญคือ “ศรีเกษตร” (ตั้งอยู่ใกล้เมืองแปรในปัจจุบัน) (Arnat Anantapark 2013, 18) ชาวปยูก็รับเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามานับถือกันอย่างแพร่หลายเช่นกัน อาณาจักรของชาวปยูน่าจะเสื่อมลงในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 9 เนื่องจากถูกรุกรานจากน่านเจ้า และเรื่องราวของชาวปยูก็หายไปเมื่อคนพม่าสร้างเมืองพุกามขึ้นและกลืนชาวปยูไปจนหมดสิ้น (Sudara Sujchaya 2009)

สำหรับการเกิดขึ้นของอาณาจักรของชาวพม่า หากดูตามพงศาวดาร พบว่าอาณาจักรของชาวพม่าสร้างขึ้นภายหลังจากการพ่ายแพ้ของชาวชาวปยูต่อนานเจ้า และภายหลังจากที่ชาวพม่าขับไล่ชาวมอญลงไปอยู่ที่พะโคหรือหงสาวดีในช่วงประมาณ ค.ศ. 849 โดยอธิบายว่าเดิมชาวพม่าอยู่รวมกันแบบหลวม ๆ จำนวน 19 หมู่บ้าน ก่อนจะสร้างอาณาจักรขึ้นจากการรวมตัวกันของ 19 หมู่บ้านดังกล่าว (Arnat Anantapark 2013, 31) แต่หากดูจากตำนานเมืองพุกามยุคต้นหรือจดหมายเหตุพื้นเมือง กลับอธิบายว่าชาวพม่ารวมตัวกันเป็นเมืองมาแล้วก่อนจะตั้งอาณาจักรพุกาม โดยอาณาจักรของชาวพม่าเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ช่วง ค.ศ 344-387 ในสมัยของพระเจ้าเตเหล่จ๋อง จากการปราบหมู่บ้านทั้ง 19 หมู่บ้าน รวมขึ้นเป็นเมืองชื่อว่า “ศิริปัจฉยา” (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 152) ตำนานยังกล่าวอีกว่า 19 หมู่บ้านนั้นมี “นัต” ประจำ เป็นที่บูชาแตกต่างกันออกไป เมื่อพระเจ้าเตเหล่จ๋องรวบรวม 19 หมู่บ้านเข้าด้วยกันแล้ว ก็รวบรวมการบูชาให้เป็นอย่างเดียวกัน เพื่อรวมประชาชนเป็นชาติเดียวกัน โดยตั้งนัตองค์หนึ่งคือหม่องตึงเตหรือมิงมมหาครี้นัตขึ้นเป็นนัตประจำอาณาจักร มีฐานะเป็นเจ้าแห่งนัตทั้งปวง สร้างศาลให้ที่เขาไปปาซึ่งถือเป็นเขาพระสุเมรุหรือศูนย์กลางจักรวาลแห่งอาณาจักรพุกามในขณะนั้น (Wiratch

Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 154) ตามตำนานนี้ ความเชื่อเรื่องนัตจึงเข้ามาสัมพันธ์กับการเมืองมาตั้งแต่เริ่มตั้งอาณาจักร

จะเห็นว่าลักษณะของความรุนแรงทางวัฒนธรรมก็เริ่มเกิดขึ้นแล้วในยุคนี้เมื่อผู้ปกครองใช้อำนาจในการควบคุมความเชื่อหรือศาสนาของประชาชน ด้วยการตั้งนัตของราชสำนักขึ้นเหนือนัตของประชาชนแต่ไม่ถึงกับกำจัดหรือกีดกันความเชื่อของประชาชนออกไป เนื่องจากความเชื่อของผู้ปกครองกับของประชาชนยังเป็นเรื่องเดียวกัน และที่น่าสนใจอย่างยิ่งอันเป็นข้อค้นพบจากการศึกษาประวัติของหม่องดั้งเต้ซึ่งถูกตั้งขึ้นเป็นนัตประจำอาณาจักรก็คือหม่องดั้งเต้ไม่ใช่พม่าแต่เป็นปยู มีชีวิตอยู่ที่เมืองตะไก้ (ตั้งอยู่เหนือเมืองมณฑลฉะเลย์ตามเส้นทางแม่น้ำอิรวดีขึ้นไปประมาณ 205 กิโลเมตร ห่างจากพุกามและศรีเกษตรขึ้นไปประมาณ 390 กิโลเมตร และ 700 กิโลเมตร ตามลำดับ) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1 เมืองตะไก้เป็นเมืองแรก ๆ ที่ชาวปยูสร้างขึ้น ซึ่งหม่องทินอ่องเห็นว่ามันน่าจะสร้างขึ้นประมาณ 128 ปีก่อนคริสตกาล (Htin Aung 1967) แต่ขณะที่หม่องดั้งเต้มีชีวิตอยู่นั้น ศูนย์กลางทางอำนาจของชาวปยูได้ย้ายลงมาอยู่ที่ศรีเกษตรแล้ว น้องสาวคนเล็กของหม่องดั้งเต้คือโถ่งนัป้งนัละ ได้เข้าไปเป็นพระราชินีของพระเจ้าทูตตะบองแห่งศรีเกษตร เท็มเปิ้ลจึงได้จัดให้หม่องดั้งเต้เป็นนัตหลวงในวงศ์ทูตตะบอง (Temple 1991, 45) ข้อค้นพบดังกล่าวทำให้เห็นว่าแรกเริ่มเดิมทีการสร้างเอกภาพของอาณาจักรพม่าไม่ได้นำเรื่องเชื้อชาติเข้ามาเป็นประเด็น ผู้ปกครองสามารถตั้งนัตของชนชาติอื่นขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของชาติตน ซึ่งก็สะท้อนว่าเดิมนั้นการยอมรับความต่างทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องปกติธรรมดา ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ยังคงดำรงอยู่ต่อมาและปรากฏเด่นชัดอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อราชสำนักพม่านำเข้าวัฒนธรรมมอญมาปรับใช้ ประเด็นนี้เป็นประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายามนำเสนอให้เห็นว่าพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่มาแล้วยาวนานในสังคมของพม่า

หม่องดั้งเต้นั้นมีประวัติว่าเป็นบุตรของช่างตีเหล็ก รูปร่างหน้าตาดีและมีพลังกำลังมหาศาล (Schliesinger 2018, 129) เป็นที่ชื่นชอบของผู้คน จึงถูกเจ้าเมืองตะไก้ระแวง เจ้าเมืองจึงออกอุบายกำจัดหม่องดั้งเต้โดยการรับน้องสาวคนหนึ่งของหม่องดั้งเต้ชื่อ “ซอเหมย์ยาร์” ไปเป็นมเหสี ต่อมาเจ้าเมืองตะไก้ ออกอุบายให้ซอเหมย์ยาร์เชิญตัวหม่องดั้งเต้เข้าเมือง เมื่อหม่องดั้งเต้หลงเชื่อเดินทางเข้าวังก็ถูกเจ้าเมืองจับมัดกับต้นจำปาแล้วเผาทั้งเป็น ซอเหมย์ยาร์ก็กระโดดเข้ากองไฟ ตายไปพร้อมกับพี่ชาย หลังจากเสียชีวิต พี่น้องทั้งสองกลายเป็นผีคู่ร้ายสิงอยู่ที่ต้นจำปาดังกล่าว เจ้าเมืองตะไก้จึงสั่งให้บุตรภรรยาของตนจำปาโยนลงแม่น้ำอิรวดี เรื่องราวขณะนั้นก็จบลงตรงจุดดังกล่าว ก่อนที่จะไปปรากฏอีกครั้งที่เมืองพุกามในอีกประมาณ 400-600 ปีต่อมา โดยตำนานพื้นเมืองกล่าวว่าต้นจำปาลอยมาขึ้นฝั่งที่เมืองพุกาม หม่องดั้งเต้กับซอเหมย์ยาร์ไปเข้าฝันพระเจ้าเตเหล่จ่องให้รับตนทั้งสองไว้บูชา แล้วจะช่วยคุ้มครองบัลลังก์ พระเจ้าเตเหล่จ่องจึงให้นาซอไม่ได้กล่าวขึ้นจากน้ำ แกะสลักเป็นรูปนัตทั้งสอง สร้างศาลไว้ที่เขาโปปา และอนุญาตให้ประชาชนสร้างรูปเคารพของนัตทั้งสองและสร้างศาลขนาดเล็กไว้บูชาในที่ต่าง ๆ หม่องดั้งเต้จึงกลายเป็นนัตประจำอาณาจักร มีอำนาจเหนือนัตทั้งปวงและถูกเรียกเสียใหม่ว่า “มิงนัมหาศรีนัต” ส่วนซอ

เหมยาร์ก็ถูกเรียกใหม่ว่า “ชเวเมียตหน้า” ในขณะที่น้องสาวอีกคนหนึ่งของหม่องตังเต้ที่เป็นมเหสีของพระเจ้าพุทธะบ่องก็กลายเป็นนัดเช่นกัน จากประวัติของหม่องตังเต้เป็นการสะท้อนให้เห็นการต่อรองระหว่างฝ่ายผู้ปกครองส่วนกลางกับอำนาจท้องถิ่นมาแล้วตั้งแต่ต้น ทั้งในส่วนของกำจัดหม่องตังเต้ซึ่งเป็นที่รักใคร่ในหมู่ประชาชนจนเป็นที่ระแวงของเจ้าเมืองตะไก้ง และในส่วนของกำจัดหม่องตังเต้ขึ้นเป็นนัดประจำราชอาณาจักรพุกามในเวลาต่อมา

ความรุนแรงทางวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากขึ้นในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัด ในยุคพระเจ้าอโนรธาแห่งพุกาม (ค.ศ. 1044-1077) เมื่อมีการนำเอาวัฒนธรรมหนึ่งคือพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากมอญเข้ามายกขึ้นเป็นศาสนาหลัก ในขณะเดียวกันก็พยายามทำให้อีกวัฒนธรรมหนึ่งหายไปคือการทำลายความเชื่อเรื่องนัด มีการสั่งให้รื้อทำลายศาลนัดทั้งที่เขาไปมาและที่อื่น ๆ ส่งยกเลิกพิธีบูชานัด อย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถลบล้างความเชื่อเรื่องนัดไปจากประชาชนได้ จนในที่สุดก็ปรากฏการประนีประนอม โดยพระเจ้าอโนรธาทรงยอมให้การนับถือนัดยังคงอยู่ แต่ให้อยู่ภายใต้ร่มของพุทธศาสนา มีการจัดระบบทำเนียบนัดหลวงหรือการตั้งนัดของทางการขึ้น 37 องค์ นัดที่เหลือก็ถือเป็นนัดนอกทำเนียบที่ไม่ได้รับการรับรองจากทางการ มีการตั้งพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพในศาสนาพุทธขึ้นเป็นผู้ปกครองนัด กำหนดให้นัดทำหน้าที่เฝ้าเจดีย์แทนการคุ้มครองบ้านเมือง มิงนมหากวีรัตนก็ถูกลดฐานะไปเป็นนัดดูแลบ้านเรือน ทั้งนี้การจัดระบบนัดในยุคพระเจ้าอโนรธาถือเป็นช่วงเริ่มต้น หลังจากนั้นราชสำนักมีการจัดระบบนัดอีกหลายครั้งและมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา โดยนัดหลวงบางองค์หายไปและถูกแทนที่ด้วยนัดองค์ใหม่ตามยุคสมัย (Schliesinger 2018, 118) อีกทั้งยังมีนัดนอกทำเนียบขยับขึ้นมาเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชน สำหรับทำเนียบนัดหลวงล่าสุดตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันถูกชำระขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าปดุง (Bodawpaya) แห่งราชวงศ์คองบอง (ครองราชย์ ค.ศ. 1782-1819) (Taw Sein Ko 1913) และการจัดระบบนัดที่เกิดขึ้นในภายหลังก็สะท้อนการประนีประนอมมากกว่าจะเป็นการใช้อำนาจรุนแรงในการจัดการ

ทั้งนี้ แม้ลักษณะของความรุนแรงทางวัฒนธรรมจะปรากฏให้เห็นชัดขึ้นในยุคพระเจ้าอโนรธา แต่การประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนก็ปรากฏขึ้นเช่นกัน พระเจ้าอโนรธาเองแม้จะมีอำนาจแต่ก็ไม่ได้มีอิสระถึงขั้นจะดำเนินนโยบายใด ๆ ที่ขัดแย้งกับประชาชนได้ตามประสงค์ การกล่าวว่าพระเจ้าอโนรธาจัดแนวปฏิบัติทางศาสนาที่เสื่อมเสียและชำระศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยการนำพุทธศาสนาเข้ามาปลูกถ่ายนั้นน่าจะเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมาเพื่อยกย่องพระเจ้าอโนรธาเสียมากกว่า (Casparis and Mabbett 1993) เช่นเดียวกับที่ Brac de la Perriere ก็ตั้งข้อสังเกตว่ายากจะทราบแน่ชัดว่าความเชื่อเรื่องนัดในสมัยพระเจ้าอโนรธาเป็นอย่างไร เท่าที่ทราบก็คือพระองค์ได้ลดฐานะของนัดลงให้อยู่ภายใต้พุทธศาสนา (Brac de la Perriere 1996, 46) แน่นอนว่าการนำศาสนาพุทธเข้ามาและพยายามกำจัดความเชื่อเรื่องนัดนั้น เป็นลักษณะของความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างชอบธรรมโดยอำนาจรัฐ แต่ในอีกด้านหนึ่งการประนีประนอมซึ่งสะท้อนลักษณะของการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็เกิดขึ้น ทั้งในส่วนของกำยอมให้ความเชื่อเรื่องนัดดำรงอยู่และการจัดระบบนัดที่เป็นกำประนีประนอมกับประชาชน

ตลอดจนการประนีประนอมกับชาวมอญด้วยการนำเอาวัฒนธรรมมอญมาใช้ ไม่ว่าจะด้วยเห็นว่า วัฒนธรรมมอญเหนือกว่าวัฒนธรรมพม่าหรือเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวมอญก็ตาม (Htin Aung 1967)

ประเด็นของการประนีประนอมกับมอญ ยังปรากฏอยู่ในประวัติของนัตที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในปัจจุบันคือนัตสองพี่น้องชเวพีญและนัตโปปาแฮมดอร์ผู้เป็นแม่ ซึ่งมีประวัติชีวิตในยุคร่วมสมัยและเกี่ยวข้องกับพระเจ้าอโนรธา หากดูตามประวัติจากเอกสารทั่วไปกล่าวว่าสองพี่น้องชเวพีญเป็นบุตรของนางยักษิณมั่งสวริตกับหนุ่มมุสลิมชื่อหม่องพัตตะ แต่จากการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพบจากคำบรรยายประวัติที่ศาลเขาโปปาและจากการสัมภาษณ์ว่านางยักษิณดังกล่าวที่จริงก็คือเจ้าหญิงมอญชื่อแฮมวรรณะ พระขนิษฐาของพระเจ้ามอญทะ กษัตริย์มอญที่ถูกพระเจ้าอโนรธาจับมาเป็นเชลยอยู่ที่เมืองพุกาม การปรากฏตัวเป็นนางยักษิณเกิดจากการอธิษฐานจิตเพื่อป้องกันการรบกวนขณะไปปฏิบัติธรรมอยู่ที่เขาโปปา ก่อนที่จะพบรักกับหม่องพัตตะ หนุ่มมุสลิมจากอินเดีย ผู้ทำหน้าที่วิ่งไปเก็บดอกไม้จากเขาโปปากลับไปยังพระราชวังพุกาม จนให้กำเนิดบุตรชายทั้งสอง แต่เมื่อมีลูกเมีย หม่องพัตตะก็เริ่มบกพร่องในหน้าที่จนถูกพระเจ้าอโนรธาสั่งประหาร และนำเด็กทั้งสองไปเลี้ยงไว้ภายใต้การดูแลของเจ็ดโยกและน้องสาว (ซึ่งต่อมาก็เป็นนัตที่มีชื่อเสียงคือปู่เจ้ามณฑะเลย์หรือมณฑะเลย์โปดอร์และฉิ่งวะ) เจ็ดโยกนี้บางตำนานกล่าวว่า เป็นพระโอรสของพระเจ้าพัลลิกา (King Pallikara) กษัตริย์บังกลาเทศในราชวงศ์ปาละ (Schliesinger 2018, 147) บางตำนานก็ว่าเป็นพราหมณ์ลูกของกษัตริย์อินเดีย และเข้าไปเป็นเครือญาติกับพระเจ้ามอญแห่งเมืองมอญด้วย (Temple 1991, 52) ซึ่งหากดูตามประวัติดังกล่าวก็เข้าใจได้ว่าพระเจ้าอโนรธาให้เด็กชายทั้งสองอยู่ในการดูแลของเจ็ดโยก ก็เพราะความเกี่ยวข้องดังกล่าว เนื่องจากเด็กทั้งสองก็มีฐานะเป็นเจ้าชายมอญ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นลักษณะของการประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองพม่ากับผู้ปกครองมอญ นอกจากนี้การประนีประนอมในยุคดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะระหว่างพม่ากับมอญเท่านั้น แต่เกิดกับชนชาติอื่น เช่น ชาวปยู ซึ่งพระเจ้าอโนรธาก็มักแสดงตนเป็นตัวแทนของชาวปยูอีกด้วย (Htin Aung 1967)

การต่อรองและการประนีประนอมยังปรากฏให้เห็นในตำนานประวัตินัตสองพี่น้องชเวพีญอีกด้วย กล่าวคือหากดูประวัติตามข้อมูลเอกสารจะพบว่าหลังจากประหารชีวิตบิดา พระเจ้าอโนรธานำเด็กทั้งสองไปเลี้ยงไว้จนโตเป็นหนุ่ม โดยหวังจะให้ทำหน้าที่แทนบิดา แต่เมื่อครั้งที่พระเจ้าอโนรธาเสด็จไปอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วจากจีน ได้แวะสร้างเจดีย์องค์หนึ่งที่หมู่บ้านตองปะโยง เมืองมัตตะยา โดยสั่งให้ข้าราชการนำอิฐคนละก้อนมาสร้างเจดีย์ดังกล่าว เมื่อสร้างเจดีย์เสร็จปรากฏว่าอิฐบริเวณซุ้มหน้าพระประธานหายไป 2 ก้อน เมื่อตรัสถามจึงทราบว่าเป็นอิฐที่สองพี่น้องต้องนำมา แต่เด็กทั้งสองมัวเผลอไผลจึงนำอิฐมาไม่ทัน พระเจ้าอโนรธาจึงสั่งประหารเด็กหนุ่มทั้งสอง เมื่อเสียชีวิตทั้งสองกลายเป็นผีคู่ร้ายตามหลอกหลอนขบวนเสด็จ พระเจ้าอโนรธาจึงสร้างศาลให้และให้ทำหน้าที่ปกป้องเจดีย์ดังกล่าว (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 157-158) แต่ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากการลงพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลเล่าว่าพระเจ้าอโนรธาจับเด็กทั้งสองไปเลี้ยงในฐานะบุตรบุญธรรมที่ทรงรักมาก จึงเป็นที่ระแวงแก่พระโอรสพระองค์อื่น จึงหาทางกำจัดเด็กทั้งสองอยู่ เมื่อเกิดเหตุการณ์เรื่องอิฐ พระเจ้าอโนรธาแค่สั่งเสียนเด็กหนุ่มทั้งสอง ไม่ได้สั่งประหาร

แต่ฝ่ายที่ต้องการกำจัดเด็กทั้งสองถือโอกาสร่วมมือกับพนักงานลงโทษ ใช้ไม้ฟาดเข้าที่คอหอยเด็กหนุ่มทั้งสองจนเสียชีวิต โดยที่พระเจ้าอโนรธาไม่ทรงทราบ จนกระทั่งวิญญาณของเด็กทั้งสองไปปรากฏตัวให้เห็น จึงทรงสร้างศาลให้ที่บริเวณเจดีย์ดังกล่าว

เรื่องราวจากการบอกเล่านี้ ผู้วิจัยพบว่าสอดคล้องกับข้อมูลอีกบางส่วนในงานของเท็มเปิ้ล ซึ่งกล่าวว่าเมื่อเด็กทั้งสองต้องโทษ เจ็ดโยกและฉิ่งวะก็ถูกประหารชีวิตไปด้วย เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเด็กหนุ่มทั้งสอง โดยเฉพาะฉิ่งวะนั้น เท็มเปิ้ลระบุว่าถูกเจ้าชายนรสุ (ต่อมาขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้านรสุ) โอรสของพระเจ้าอโนรธาประหารด้วยองค์เอง (Temple 1991, 51) เป็นการยืนยันว่าการสิ้นชีวิตของเด็กทั้งสองรวมถึงผู้ดูแลน่าจะเกิดจากฝีมือของฝ่ายที่ไม่ชอบเด็กทั้งสองอยู่ก่อน เป็นที่น่าสนใจว่าตำนานจากการบอกเล่านี้ ไม่ปรากฏอยู่ในเอกสารใด ๆ ที่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยตีความว่าเป็นเรื่องของการต่อรองที่ปรากฏผ่านเรื่องเล่าระหว่างฝ่ายรัฐหรือทางการกับฝ่ายประชาชน ที่ฝ่ายทางการมีเรื่องเล่าชุดหนึ่งในขณะที่ฝ่ายประชาชนก็มีเรื่องเล่าอีกชุดหนึ่ง โดยตำนานของชาวบ้านยังมีเรื่องราวหลังจากนั้นปรากฏผ่านพิธีกรรมตัดต้นไม้ในเทศกาลบูชาต้นสองพี่น้องที่หมู่บ้านตองปะโยง ซึ่งจำลองเหตุการณ์ภายหลังจากพระเจ้าอโนรธาถูกควายเผือกขวิดจนสวรรคต โดยเล่าสืบต่อกันมาและปรากฏในพิธีกรรมว่าควายเผือกดังกล่าวคือผีคู่ร้าย มีความแค้นต่อพระเจ้าอโนรธามาก่อนจึงรอคอยที่จะทำร้ายพระองค์อยู่ เมื่อสบโอกาสตอนที่พระเจ้าอโนรธาออกล่าสัตว์ ผีร้ายตนนั้นซึ่งสิงอยู่ในต้นไม้ก็แปลงร่างเป็นควายเผือกขวิดพระเจ้าอโนรธาจนสวรรคต จากนั้นก็ออกอาละวาดไปทั่ว ชาวบ้านได้ไปร้องขอให้ต้นสองพี่น้องช่วยกำจัดผีตนนั้นให้ ต้นสองพี่น้องจึงตัดต้นไม้ที่ผีสิงอยู่และสามารถไล่ผีออกไปได้ จะเห็นว่าเรื่องราวในตำนานที่ปรากฏผ่านพิธีกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องเล่าของฝ่ายชาวบ้าน ที่สะท้อนการต่อรองเพื่อยกย่องนัตของตนแต่ก็ปรากฏการประนีประนอมจากการพยายามแสดงให้เห็นว่านัตทั้งสองก็จงรักภักดีหรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ได้เป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้ปกครอง ลักษณะของการประนีประนอมดังกล่าวนี้เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยจะได้ยกมากล่าวถึงตลอดในส่วนนี้เพื่อนำไปสู่การชี้ให้เห็นว่าท่ามกลางความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนั้น ปรากฏการประนีประนอมกันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของพหุวัฒนธรรมในความเชื่อเรื่องนัตในเวลาต่อมา

นอกจากนี้เรื่องราวการต่อรองและการประนีประนอมที่ปรากฏในประวัติต้นสองพี่น้อง ยังพบในงานของหม่องทินอ่อง ซึ่งเขียนไว้ว่ามีวีรบุรุษหนุ่มน้อย 2 คนไปร่วมรบได้ชัยชนะในสงครามน่านเจ้า ต่อมาถูกพระเจ้าอโนรธาสังหารเนื่องจากฝ่าฝืนกฎเกณฑ์บางอย่าง ด้วยเหตุที่พระเจ้าอโนรธาดุร้ายมาก ไม่เฉพาะกับชนชาติอื่นแต่กับประชาชนของพระองค์เองด้วย และไม่ทรงเชื่อในเทพเจ้าหรือนัตใด ๆ ที่ประชาชนนับถือ พระองค์มักใช้สันทวนทุบรูปนัตทิ้ง ด้านหนึ่งแสดงถึงอำนาจซึ่งประชาชนก็เกรงกลัวพระองค์อย่างยิ่ง แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้เสียความนิยมจากประชาชนถึงกับไม่มีใครรักพระองค์เลย การประหารหนุ่มน้อยทั้งสอง สร้างความโกรธเคืองแก่ประชาชนอย่างยิ่ง จนในที่สุดพระองค์จึงจำเป็นต้องเอาใจประชาชน ด้วยการประกาศว่าวีรบุรุษทั้งสองเป็นเทพเจ้า (นัต) และอนุญาตให้ประชาชนบูชาได้ (Htin Aung 1976) แม้หม่องทินอ่องจะไม่ได้ระบุว่าหนุ่มน้อยทั้งสองเป็นใคร แต่ก็เข้าใจได้ว่าเป็นสองพี่น้องชเว

พิณ ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นการประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนผ่านความเชื่อเรื่องนัตเป็นอย่างดี

ในเวลาต่อจากสมัยพระเจ้าอโนรธา พื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตก็มักสะท้อนให้เห็นการประนีประนอมอยู่เสมอ ทั้งระหว่างชนชั้นปกครองด้วยตนเองและระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชน ในส่วนของทำเนียบนัตหลวงก็มีการแก้ไขหลายครั้ง ซึ่งก็พบการประนีประนอมมากขึ้นไม่เฉพาะระหว่างพม่ากับมอญเท่านั้น แต่รวมถึงกับไทยใหญ่ ไทยยวน (เยียงใหม่) หรือกระทั่งอินเดียอีกด้วย

การประนีประนอมระหว่างผู้ปกครองพม่ากับมอญปรากฏชัดเจneyิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าจันสิตธา หรือพระเจ้าครรชิต (ครองราชย์ ค.ศ. 1084-1113) ได้นำภาษามอญมาใช้ในจารึกหลวง เพื่อยกระดับวัฒนธรรมให้ทัดเทียมกับวัฒนธรรมมอญ มีการประกาศในศิลาจารึกว่า “วัฒนธรรมมอญเหนือกว่าวัฒนธรรมพม่า” (Sudara Sujchaya 2009) ซึ่งเป็นกุศโลบายสร้างการยอมรับจากชาวมอญ มีการอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงมอญเพื่อแสดงถึงการแผ่อำนาจเหนืออาณาจักรพุกามและดินแดนของมอญไปพร้อม ๆ กัน (Arnat Anantapark 2013, 39) พระเจ้าจันสิตธายังประกาศว่าในชาติก่อนพระองค์คือผู้สร้างอาณาจักรศรีเกษตรเพื่อให้ชาวมอญที่ยกย่องชาวปยูอยู่ก่อนแล้วยอมรับในความยิ่งใหญ่ของพุกามด้วย (Htin Aung 1967) อย่างไรก็ตามหม่องทินอองกล่าวว่าพระเจ้าจันสิตธาก็ไม่ได้ชื่นชมมอญจนลืมนัดกำเนิดของพระองค์ เพราะไม่ถึงกับวางพระองค์เป็นแบบกษัตริย์มอญ แต่เป็นแบบปยูมากกว่า อีกทั้งยังคงสนับสนุนให้ปราชญ์เขียนจารึกด้วยภาษาพม่าควบคู่กันไปกับภาษาบาลี ปยู และมอญ (Htin Aung 1967) ซึ่งสะท้อนความรอบคอบในการประนีประนอมกับฝ่ายต่าง ๆ ภายในราชอาณาจักร

ในส่วนของความเชื่อเรื่องนัต พระเจ้าจันสิตธาทรงใช้วิศุโบายประสานความสัมพันธ์ด้วยการทำให้นัตเข้ามาใกล้ชิดกับพระองค์ผ่านศาสนาพุทธ หรือกล่าวว่าเป็นการจับนัตเข้าพุทธก็น่าผิด ด้วยการประกาศว่ามิงนัมหาศิรินัตเป็นเพื่อนสาวกในพุทธศาสนากับพระองค์ และในปางก่อนก็เคยเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดเช่นเดียวกับพระองค์ (Htin Aung 1967) และยังคงอ้างว่ามิงนัมหาศิรินัตคอยปกป้องพระองค์อยู่เสมอ ในรัชสมัยนี้ยังมีการสร้างวิหารนัตขึ้นอย่างใหญ่โตที่เมืองพุกามเพื่อการบูชานัตทั้ง 37 องค์อีกด้วย (Arnat Anantapark 2013, 41) สะท้อนถึงความพยายามประนีประนอมเอาความเชื่อต่าง ๆ มาเสริมอำนาจแก่ผู้ปกครองและสะท้อนการใช้ความเชื่อเรื่องนัตดึงดูดใจประชาชนอย่างชัดเจน

ในอีกประเด็นหนึ่งพระเจ้าจันสิตธาก็พยายามผูกมิตรกับตระกูลของพระเจ้ามอญเห เห็นได้จากการไม่ตั้งพระโอรสของพระองค์เองเป็นรัชทายาท แต่ยกพระธิดาให้กับพระโอรสของพระเจ้าสออุที่เกิดจากพระมารตามอญทั้ง ๆ ที่เจ้าชายพระองค์นั้นพิการ เมื่อทั้งสองมีบุตร พระเจ้าจันสิตธาก็ยกราชบัลลังก์ให้กับพระราชนัดดา (Htin Aung 1967) ซึ่งต่อมากลายเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่อีกพระองค์หนึ่งของพุกามคือพระเจ้าอลองสิทฺธ การประนีประนอมระหว่างพุกามกับมอญนี้ส่งผลมาถึงเรื่องของนัตด้วย เห็นได้จากการที่นัตที่มีชื่อเสียงหลายองค์มีเชื้อสายมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสองพี่น้องชเวพิณและโปปาแห่มดอร์ ผู้เป็นพระนัดดาและพระขนิษฐาของของพระเจ้ามอญเห หรือนัตนยองยี่นนี้ที่ถูกจัดเป็นนัตหลวงก็เป็นพระโอรสของพระเจ้า

มनुหะ บางตำราก็สันนิษฐานว่านี่ต้องคือหลวงองค์นี้ก็คือพระเจ้ามनुหะเอง (Schliesinger 2018, 141) พระเจ้าอลองสิทฺฐเองก็ถูกตั้งให้เป็นนั้ตหลวงองค์หนึ่งในทำเนียบภายหลังการสวรรคต โดยเหตุผลสำคัญในการตั้งพระเจ้าอลองสิทฺฐขึ้นเป็นนั้ตหลวง น่าจะเป็นเพราะกษัตริย์พระองค์ต่อมาโดยเฉพาะพระเจ้านรสูไม่เป็นที่เคารพของประชาชน (Htin Aung 1967) การตั้งพระเจ้าอลองสิทฺฐเป็นนั้ตเป็นการตั้งผู้คนให้ภักดีต่อกษัตริย์มากขึ้น ยุคนี้เป็นอีกยุคหนึ่งที่มีการตอกย้ำให้นั้ตที่มีเชื้อสายมอญยิ่งได้รับการยกย่อง

ในรัชสมัยพระเจ้านรปติสิทฺฐ (ครองราชย์ ค.ศ. 1174-1210) มีการหันกลับไปยกวัฒนธรรมพม่าให้มีบทบาทเหนือกว่าวัฒนธรรมมอญ แต่พระเจ้านรปติสิทฺฐก็พยายามประนีประนอมกับทุกฝ่ายเพื่อสร้างความนิยมในหมู่ประชาชน ทั้งเรื่องเชื้อชาติระหว่างพม่ากับมอญในกรณีการยกพระธิดาให้กับเจ้าชายเชื้อสายพระเจ้ามनुหะ ซึ่งอาจรวมถึงเรื่องของการตั้งหรือตอกย้ำเชื้อสายพระเจ้ามनुหะให้เป็นนั้ตหลวงที่คนพม่าสามารถกราบไหว้ นโยบายต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้สามารถกอบกู้ชื่อเสียงและเกียรติภูมิของราชวงศ์พุกามกลับคืนมาได้ (Htin Aung 1967) อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาราชสำนักพุกามก็เสื่อมลง เห็นได้จากการยกที่ดินที่อยู่ห่างไกลแคว้น แสดงว่าท้องพระคลังเริ่มร่อยหรอ การสร้างวัดโดยกษัตริย์ก็เกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายในรัชสมัยพระเจ้าไชยสิงห์ และจากการที่ทรัพยากรลดลง ก็ทำให้ราชสำนักต้องคำนึงถึงความนิยมของประชาชนมากขึ้น กษัตริย์ทรงหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดกับพระสงฆ์และไม่เข้าไปยุ่งหรือควบคุมระบบความเชื่ออื่น ๆ ซึ่งก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องนั้ตเป็นอิสระมากขึ้น

พุกามถูกมองไกลแต่ในปี ค.ศ. 1287 โดยยังให้ราชวงศ์พุกามครองเมืองอยู่ ต่อมาไทยใหญ่ขับไล่มองโกลออกไป รวบอำนาจจากพุกามและย้ายเมืองหลวงไปยังปิงนยะในช่วงปี ค.ศ. 1312 ช่วงนี้ไทยใหญ่ขึ้นมามีอำนาจแทนชาวพม่า อย่างไรก็ตามกษัตริย์ไทยใหญ่คือพระเจ้าสีหสุ ก็ประนีประนอมกับกลุ่มผู้นำเดิมเพื่อให้ชาวพม่ายอมรับอยู่หลายครั้ง เช่น การทูลเชิญพระพันปีแห่งพุกามเสด็จไปประกอบพิธีขึ้นพระราชวังใหม่ การตั้งพระราชินีของพระเจ้ากยอชวาแห่งพุกามขึ้นเป็นมเหสีและตั้งให้โอรสของพระเจ้ากยอชวาซึ่งติดครุฑพระราชินีมาด้วยเป็นรัชทายาทแทนพระโอรสของพระองค์เอง การประนีประนอมดังกล่าว ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวพม่า แต่ก็สร้างความขัดแย้งกับคนไทยใหญ่ จนพระโอรสของพระเจ้าสีหสุแยกไปตั้งเมืองขึ้นที่สะกายจ์ ช่วงนี้ปิงนยะกับสะกายจ์จึงเป็น 2 เมืองที่ขัดแย้งสู้รบกัน แต่ในที่สุดปิงนยะก็ถูกไทยใหญ่อีกกลุ่มที่ชื่อว่า “ไทยเมา” ตีแตกในปี ค.ศ. 1364 ช่วงนี้เป็นช่วงแห่งความแตกแยกไร้ผู้ปกครองอยู่ระยะเวลานานหนึ่ง จนกระทั่งบุตรบุญธรรมของผู้ครองเมืองสะกายจ์คือสโคมินพยาตั้งตนเป็นกษัตริย์และย้ายราชธานีไปยังอังวะ

ประเด็นที่น่าสนใจในช่วงนี้คือไทยใหญ่ขึ้นมามีอำนาจเหนือคนพม่า แต่ก็ไม่สามารถครองอำนาจได้อย่างเด็ดขาดเช่นกัน จึงพบการประนีประนอมระหว่างกษัตริย์ไทยใหญ่และชนชั้นนำพม่าในประเด็นความเชื่อเรื่องนั้ต เป็นไปได้ว่าการตั้งชาวไทยใหญ่ขึ้นเป็นนั้ตหลวงก็อาจจะเกิดขึ้นในช่วงนี้ เช่น นั้ตหม่องโพตู พ่อค้าชาวไทยใหญ่ เป็นต้น นอกจากนั้นก็พบว่ากษัตริย์และราชวงศ์อังวะอีกหลายพระองค์ ก็ถูกตั้งเป็นนั้ตหลวงในภายหลัง อีกทั้งในสมัยอังวะตอนปลายก็มีการแต่งเพลงบูชานั้ตจนครบทั้ง 37 องค์อีกด้วย

(Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 159) สะท้อนว่าไม่เฉพาะชาวพม่าที่ใช้พื้นที่เรื่องนัตสร้างความชอบธรรมทางการเมือง แต่ชาวไทยใหญ่ก็ใช้วิธีการเดียวกัน และการที่นัตวงศ์ดังกล่าวยังอยู่ต่อมาภายหลังจากชาวพม่ากลับมามีอำนาจ ก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นกุศโลบายของผู้ปกครองพม่าในการดึงคนไทยใหญ่มาเป็นพวก ด้วยการประนีประนอมยอมให้อดีตผู้ปกครองไทยใหญ่เป็นนัตหลวงแห่งราชสำนักให้คนพม่ากราบไหว้ได้

ในช่วงปลายสมัยอังวะ ชาวพม่ากลุ่มหนึ่งตั้งเมืองใหม่ขึ้นที่ตองอู ราชวงศ์ตองอูเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ จนกลับขึ้นมามีอำนาจเหนือชนชาติอื่นได้อีกครั้ง มีกษัตริย์คือมิงนี่โย (ครองราชย์ ค.ศ. 1486-1531) และพระโอรสที่เป็นกษัตริย์ต่อมาคือตะเบงชเวตี้ (ครองราชย์ ค.ศ. 1531-1551) ได้ย้ายเมืองหลวงไปยังหงสาวดี โดยมีมือไม้สำคัญก็คือเมงเยสีหตู และบุเรงนองซึ่งต่อมาปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1551-1581) ได้สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับอาณาจักรพม่าที่เรียกได้ว่าเป็นจักรวรรดิครั้งที่สองต่อจากพุกาม (Arnat Anantapark 2013, 82) ในขณะที่ตะเบงชเวตี้ เมื่อสวรรคตแล้วก็ถูกตั้งเป็นนัตหลวงในเวลาต่อมา

บุเรงนองขยายอำนาจไปได้ถึงอังวะ มงยัว ชเวโบ รวมถึงเชียงใหม่ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องนัต ความสัมพันธ์ระหว่างบุเรงนองกับนัตเป็นไปในลักษณะของผลประโยชน์ต่างตอบแทน กล่าวคือ บุเรงนองเคารพนับถืออยู่พอสมควร แต่ต้องแลกกับการที่นัตต้องช่วยเหลือพระองค์ด้วย เช่น เมื่อครั้งที่จะทำสงครามกับอยุธยาในปี ค.ศ. 1569 ทรงเรียกร้องให้นัตทั้งหลายต้องช่วยเหลือพระองค์ให้มีชัยชนะโดยเร็ว หากไม่ช่วย ก็จะทำลายนัตทิ้งให้หมด (Than Tun 1983) ซึ่งก็สามารถตีอยุธยาได้สำเร็จ ผลจากการต่อรองดังกล่าวทำให้ความเชื่อเรื่องนัตเข้มแข็งขึ้นพอสมควร เป็นไปได้เช่นกันว่าการให้ความสำคัญกับนัตที่เป็นมอญและไทยใหญ่จะถูกตอกย้ำอีกครั้งในช่วงนี้ เนื่องจากพระเจ้าบุเรงนองเองก็พยายามดึงมอญและไทยใหญ่มาเป็นพวก ทั้งการนำเอาวัฒนธรรมมอญมาใช้ การนำวัฒนธรรมพม่าและศาสนาพุทธเข้าสู่ไทยใหญ่ ตลอดจนการตั้งเจ้าเมืองเชียงใหม่เชื้อสายไทยใหญ่คือพระเจ้าเมกุสิทุธิวงศ์ที่ถูกจับมาเป็นเชลยขึ้นเป็นนัตหลวงภายหลังจากการสิ้นพระชนม์ ก็สะท้อนการหลอมรวมคนเชียงใหม่มาเป็นพวกเดียวกับพม่าและทำให้คนพม่ารู้สึกว่ายเชียงใหม่ก็คือพวกเดียวกับตนผ่านความเชื่อเรื่องนัต นี่เป็นอีกช่วงเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองใช้ความเชื่อเรื่องนัตเพื่อดึงความหลากหลายมาเป็นพวก ตอกย้ำให้พื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตเป็นพื้นที่ในการรองรับความหลากหลาย บุเรงนองสวรรคตในปี ค.ศ. 1581 พระองค์ไม่ถูกตั้งเป็นนัต แต่ก็ได้เกิดนัตหลวงในวงศ์บุเรงนองขึ้น 4 องค์ ทั้งนี้ภายหลังจากรัชสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง ไม่มีการตั้งกษัตริย์หรือราชวงศ์หรือผู้ใดขึ้นเป็นนัตหลวงอีกเลย

การชำระระบบนัตหลวงโดยราชสำนักครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าปดุงแห่งราชวงศ์คองบอง โดยพระเจ้าปดุงเข้มงวดกับเรื่องการจัดคู่ต่อสู้ทางการเมืองตลอดจนเรื่องทางศาสนาและความเชื่อ การชำระระบบนัตหลวงในยุคนี้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับราชอาณาจักร โดยใช้ความเชื่อเรื่องนัตเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย รายชื่อนัตหลวงที่ชำระกันในยุคนี้จึงมาจากหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งพระมหากษัตริย์และวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ในอดีต เพื่อดึงผู้คนจากกลุ่มต่าง ๆ ให้

ภักดีต่อราชสำนัก แต่เอกภาพก็เกิดขึ้นเพียงชั่วคราว กษัตริย์พระองค์ต่อมาอ่อนแอลงเรื่อย ๆ ในขณะที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังคงอยู่ในสมัยพระเจ้าบาเยตอร์มีการจัดงานบูชาขึ้นโดยพระราชินีและข้าราชการที่ตำบลยาตะนาญ เมืองอมรปุระ มีการย้ายเมืองหลวงไปยังมณฑลเศเลย์เมื่อ ค.ศ. 1878 ในรัชสมัยพระเจ้ามินดง ยุคนี้มีการยกเลิกระบบกินเมืองและจัดตั้งข้าราชการทำงานแทน กระทั่งสูญเสียเอกราชแก่อังกฤษในปี ค.ศ. 1885 ในรัชสมัยของพระเจ้าธีบอ อังกฤษผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินเดียในปี ค.ศ. 1886

สมัยการปกครองของอังกฤษ ได้ย้ายเมืองหลวงไปยังย่างกุ้ง จัดการปกครองเป็นกระทรวงต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน มีการยกเลิกระบบให้ชนชั้นสูงไปปกครองเป็นการตั้งหัวหน้าหมู่บ้านขึ้นปกครองแทน ทำให้ท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้นโดยผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจในการปกครองชุมชนของตนเอง ยุคนี้ศาสนาพุทธเสื่อมลงเนื่องจากขาดผู้อุปถัมภ์ เปิดทางให้ความเชื่อเรื่องนัตมีอิสระสูงขึ้น ผนวกกับศาลนัตในหมู่บ้านก็มักควบคุมดูแลโดยผู้ใหญ่บ้านและเครือญาติ ซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่ได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีบูชา นัต การนับถือ นัตในยุคนี้จึงเป็นอิสระจากอำนาจรัฐในส่วนกลางมากขึ้น ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจในการจัดการควบคุมพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชา นัตในหมู่บ้านของตนเองและยังมีบทบาทในการเลือกตำแหน่งหัวหน้าคนทรงทั้งหัวหน้าสูงสุดที่เรียกว่าอแมะเซอ์ 1 ตำแหน่งกับตำแหน่งรองลงมาที่เรียกว่าบองซอร์ อีก 8 ตำแหน่ง ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งทางการ ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยบุคคลที่จะได้เป็นหัวหน้าคนทรงในตำแหน่งต่าง ๆ ก็ต้องเป็นผู้ที่ประชาชนชื่นชอบด้วย ในช่วงนี้พบว่าไม่เฉพาะผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่สร้างศาลนัตขึ้น แม้แต่เศรษฐีชาวต่างชาติบางคนก็สร้างศาลขึ้นด้วย เช่นกรณีศาลนัตโปปาแห่งมอว์ขนาดใหญ๋ที่ตำบลยาตะนาญก็สร้างโดยพ่อค้าอินเดีย แม้ในภายหลังเศรษฐีคนนั้นจะกลับประเทศหลังจากพม่าได้รับเอกราช แต่ศาลดังกล่าวก็ยังคงอยู่และยังได้รับการดูแลโดยทายาทของเขามาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากได้รับเอกราช ผู้นำขณะนั้นมีความคิดสมัยใหม่จึงไม่ได้สนใจความเชื่อเรื่องนัต อย่างไรก็ตามผู้นำต่อจากนายพลองซานคืออูนู ทำให้ความเชื่อเรื่องนัตกลับมามีพลังอีกครั้ง แม้อูนูจะเลื่อมใสพุทธศาสนา อีกทั้งยังนิยมเอียงไปทางสังคมนิยม แต่เขากลับศรัทธานัตอย่างมาก โดยให้สร้างศาลนัตขึ้นใหม่จำนวนมากและบูรณะศาลนัตขึ้นเป็นอาคารถาวรที่เขาโปปา (Wiratch Niyomthan and Oranuch Niyomtham 2008, 159) อูนูยังชอบเดินทางไปตามงานบูชา นัตและอยู่ร่วมงานเป็นเวลานาน พรรคปิยดาอังสุของเขาก็จัดพิธีบวงสรวงนัตเป็นประจำทุกปี หรือหากมีเรื่องสำคัญให้ต้องตัดสินใจ อูนูก็มักจะปลื้มตัวไปอยู่ตามศาลนัต เช่น ตอนที่ความพยายามสถาปนาศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติถูกต่อต้าน อูนูก็ปลื้มตัวไปทำจิตใจให้สงบอยู่ที่ศาลนัตเขาโปปาเป็นเวลาถึง 45 วัน (Mendelson 1975, 350) แม้ความศรัทธานัตของอูนูจะถูกต่อต้านจากสถาบันสงฆ์ แต่อูนูก็มีบทบาทสำคัญให้ความเชื่อเรื่องนัตกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากอูนูมีความประนีประนอมค่อนข้างสูง โดยเขามองว่าการบูชา นัตไม่ได้ขัดกับพุทธศาสนาแต่เป็นไปตามคำสอนของพุทธศาสนาด้วยซ้ำ (Stange 1993)

อย่างไรก็ตามในยุคเนวิน รัฐบาลไม่สนับสนุนทั้งพุทธศาสนาและการบูชาสัตว์ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องนัตถูกโจมตีอย่างหนัก มีการสั่งห้ามไม่ให้ผลิตภาพยนตร์ที่นำเสนอเรื่องผี ในขณะที่ศาสนาพุทธ แม้ว่ารัฐบาลจะไม่ได้โจมตีมากนัก เพราะในด้านหนึ่งก็นำหลักพุทธมาใช้ควบคู่กับนโยบายสังคมนิยม แต่ก็พบความพยายามที่จะทำให้สถาบันพุทธศาสนาอ่อนกำลังลง กระทั่งมีรัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2010 เป็นการสิ้นสุดการครองอำนาจของทหารอย่างเป็นทางการ แต่ในทางปฏิบัติทหารก็ยังคงมีอำนาจอยู่พอสมควร ทั้งนี้ในช่วงที่เต็งเส่งเป็นประธานาธิบดี เขาได้เดินทางไปมอบสายสะพายและมงกุฎประจำตำแหน่งแก่หัวหน้าคนทรงด้วยตนเองที่หมู่บ้านตองปะโยง (สถานที่จัดงานบูชาสัตว์ใหญ่ที่สุดของเมียนมา) แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลหันมาให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องนัตอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลต้องมาจากการเลือกตั้ง เนื่องจากความเชื่อเรื่องนัตเป็นพื้นที่ที่สามารถเปิดรับผู้คนหลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมกันได้ จึงมีฐานประชาชนอยู่จำนวนมาก การที่ผู้นำแสดงตนว่าสนับสนุนความเชื่อนี้ย่อมนำมาซึ่งคะแนนนิยม ส่งผลให้พื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตมีพลังที่หลายฝ่ายอยากเข้ามาเกาะเกี่ยว ไม่ว่าจะเป็นด้วยความศรัทธาส่วนตัวหรือด้วยผลประโยชน์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจมหาศาลจากพิธีกรรมการบูชาสัตว์ และในที่สุด เมื่อพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตรองรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน การที่ความเชื่อเรื่องนัตมีพลังก็ย้อนไปส่งเสริมให้การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือพหุวัฒนธรรมมีพลังตามไปด้วย

ความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่ไปไม่สุด การประนีประนอม และพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต

จากการบรรยายข้างต้น จะเห็นว่าความเชื่อเรื่องนัตเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองตั้งแต่ชาวพม่าเริ่มตั้งอาณาจักรในฐานะเครื่องมือในการสร้างเอกภาพ มีการใช้อำนาจเข้ามาจัดการในพื้นที่ดังกล่าว เพียงแต่ในยุคแรกเป็นเพียงการจัดการให้ความเชื่อมีความเป็นเอกภาพ โดยที่ความเชื่อของชนชั้นปกครองกับความเชื่อของประชาชนยังเป็นความเชื่อเดียวกัน แต่เมื่อถึงยุคพระเจ้าอโนรธา มีการยกศาสนาพุทธขึ้นเป็นศาสนาหลัก เริ่มมีการกำจัดหรือทำลายความเชื่อเรื่องนัต อันเป็นลักษณะของความรุนแรงทางวัฒนธรรม แต่ความเชื่อนี้ฝังลึกอยู่ในใจของประชาชน การพยายามกำจัดออกไปจึงไม่ประสบความสำเร็จ ยุคต่อมาก็ยังพบการใช้อำนาจรัฐจัดการความเชื่อเรื่องนัตอยู่เสมอ ทั้งในส่วนของควบคุมและการใช้ความเชื่อเรื่องนัตเพื่อการสร้างเอกภาพ แน่นอนว่าด้านหนึ่งก็สะท้อนความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านการใช้อำนาจในการจัดระเบียบระบบทางความเชื่อ แต่อีกด้านหนึ่งเนื่องจากความหลากหลายทั้งในทางอำนาจ การปกครองและในทางวัฒนธรรมในดินแดนเมียนมา ก็ปรากฏเป็นการต่อรองและการประนีประนอมกันมาตลอดระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ทั้งการต่อรองระหว่างชนชั้นปกครองด้วยกันและการต่อรองระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชนผ่านการจัดระบบทำเนียบนัด พิธีกรรม และเรื่องเล่าหรือตำนานที่แตกต่างกันระหว่าง

ตำนานหลวงและตำนานราษฎร กระทั่งพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตกลายเป็นพื้นที่รองรับความหลากหลายที่หลายฝ่ายเข้ามาใช้ประโยชน์

สำหรับผู้ปกครอง ความเชื่อเรื่องนัตเป็นเครื่องมือในการดึงฝ่ายต่าง ๆ มาเป็นพวก เนื่องจากเมียนมาประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ถึง 135 กลุ่ม แม้อำนาจรัฐจะถูกควบคุมโดยคนพม่าเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัญหาคือจะสร้างเอกภาพขึ้นอย่างไรให้คนที่เหลือยอมรับอำนาจและรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Geertz 1963, 136) เงื่อนไขนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองต้องใช้นโยบายประนีประนอมทั้งด้วยการสมรส การหลอมรวมทางวัฒนธรรม ตลอดจนการตั้งให้ผู้ปกครองต่างกลุ่มที่เสียชีวิตไปแล้วเป็นนัตหลวง จะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตามก็ส่งผลให้พหุวัฒนธรรมดำรงอยู่ตามที่ปรากฏในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต ซึ่งประชาชนข้ามพันธุ์ ความแตกต่างจนสามารถกราบไหว้นัตที่มีเชื้อชาติวัฒนธรรมต่างกันได้อย่างสนิทใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนัตสองพี่น้องชเวฟิณที่มีแม่เป็นมอญและพ่อเป็นมุสลิม แต่ก็เป็นนัตที่คนพม่านับถือมากที่สุด โดยผู้นับถือก็จะงดรับประทานเนื้อหมูด้วย และมีนัตอีกจำนวนมากที่มาจากหลายเชื้อชาติแต่เป็นที่เคารพของผู้ศรัทธาทั้งสิ้น สำหรับฝ่ายประชาชน ความเชื่อเรื่องนัตเป็นความเชื่อของตนมาตั้งแต่ต้น การที่ความเชื่อนี้ดำรงอยู่ก็แสดงว่าประชาชนสามารถรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้โดยไม่ถูกทำลายลงไป นอกจากนั้นเมื่อนัตหลวงหลายองค์จะเป็นที่นับถือของประชาชน แต่นัตนอกทำเนียบอีกจำนวนมากก็ได้รับความนิยมอย่างสูง เช่น อลองโบโบยี มะหุ่ยตาว์จ อะหม่างจัน ซอหม่องละ มามาอู นังกะไร เป็นต้น การที่นัตนอกทำเนียบได้รับความนิยมแม้จะไม่ได้รับการรับรองจากทางการ ก็สะท้อนถึงอำนาจเชิงวัฒนธรรมของประชาชนเช่นกัน

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องนัตดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งในปัจจุบัน ก็คือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่กระจายไปแก่ฝ่ายต่าง ๆ ในลักษณะที่ทำให้ความเชื่อนี้เป็นสิ่งที่กินได้ ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ของการบูชาที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ การจัดพิธีบูชาประจำปี โดยเฉพาะเทศกาลบูชาที่ต้องปะโยง เป็นงานที่มีเงินสะพัดสูงมาก มีประชาชนเดินทางไปร่วมงานถึงสองแสนกว่าคนในแต่ละปี มีพ่อค้ามีค้าเดินทางไปขายสินค้าในงานดังกล่าว กลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากงานนี้ประกอบด้วยเจ้าของพื้นที่บริเวณโดยรอบศาลนัตซึ่งส่วนใหญ่ก็คือผู้ใหญ่บ้านรวมถึงวัดด้วย ซึ่งสามารถเก็บค่าเช่าเพิงพักได้จำนวนมหาศาล โดยค่าเช่าต่อห้องตลอดทั้งงานจะอยู่ที่ประมาณ 1.5 แสนจ๊าดถึง 4 แสนจ๊าด ขึ้นอยู่กับที่ตั้งและขนาด โดยจำนวนล๊อกหรือห้องพักก็มีอยู่หลายร้อยล๊อก นอกจากนั้นในการเดินบูชาบนศาลนัตใหญ่แต่ละครั้ง ผู้ที่ขึ้นไปเดินยังต้องจ่ายเงินประมาณ 3 แสนจ๊าดต่อ 15 นาที (จัดงานตลอด 7 วัน 7 คืน หยุดพักแค่ประมาณ 3 ชั่วโมงต่อวัน) และนอกจากในช่วงงานเทศกาลประจำปี ก็มีการจัดพิธีบูชาต่ออยู่เป็นประจำเมื่อมีการแก้บน ซึ่งการจัดงานวันหนึ่งต้องใช้เงินประมาณ 3 ล้านจ๊าด หรือ 6 หมื่นกว่าบาท กลุ่มต่อมาที่ได้ประโยชน์คือนัตกะดอหรือร่างทรง โดยร่างทรงที่มีตำแหน่งทางการและมีชื่อเสียง อาจได้รับค่าจ้างสูงถึง 1 ล้านจ๊าดต่อวัน กลุ่มที่สามคือพ่อค้าแม่ค้าที่เดินทางมาขายของ ตลอดจนธุรกิจทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของบูชา นัต ทั้งดอกไม้ ผลไม้ ขนม ข้าวปลาอาหาร ฯลฯ แนนอนที่สุด ผู้จ่ายเงินหลักสำหรับงานทั้งหมดก็คือประชาชนผู้นับถือนัต แต่การจ่ายเงิน

ดังกล่าวก็เป็นการแลกเปลี่ยนหรือแลกเปลี่ยนภายหลังจากสิ่งที่ตนมาขอ นั้นได้รับการตอบสนองแล้ว ซึ่งผู้ที่เดินทางมาแลกเปลี่ยนก็มีทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ ดารานักแสดง และประชาชนทั่วไป นอกจากนั้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็กระจายไปในภาพรวมจากการท่องเที่ยวอีกด้วย

อนึ่ง ด้วยว่าความเชื่อเรื่องนัตสามารถรองรับความหลากหลายให้เข้ามาเกาะเกี่ยว ในปัจจุบันเพศที่สามซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในพื้นที่อื่น ๆ ในเมียนมาก็สามารถเข้ามาตั้งตนเป็นที่ยอมรับในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต โดยเฉพาะคนทรงซึ่งจำนวนมากเป็นเพศที่สาม จนมีการกล่าวว่าพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตเป็นพื้นที่ของเกย์หรือการกล่าวว่าเทศกาลบูชานัตคือเทศกาลเกย์ (Yosathorn Triyos 2017) ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยนักกับคำกล่าวนั้น ด้วยเหตุผลคือพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตสามารถเปิดรับความหลากหลายให้ใครต่อใครสามารถเข้ามาเกาะเกี่ยว และกลุ่มเพศที่สามก็เป็นกลุ่มหนึ่งในหลายกลุ่มที่เข้ามาอาศัยพื้นที่นี้เพื่อแสดงตัวตน

ที่กล่าวมาทั้งหมดยืนยันว่าความเชื่อเรื่องนัตเป็นพื้นที่ของการประนีประนอมระหว่างความหลากหลาย โดยที่แต่ละฝ่ายยังเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ถูกกลืนโดยวัฒนธรรมที่เหนือกว่า เช่น แม้ศาสนาหลักของคนพม่าคือศาสนาพุทธ แต่ศาสนาพุทธก็ไม่สามารถกลืนความเชื่อเรื่องนัตเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ผู้นับถือนัตอาจนับถือพุทธไปพร้อมกัน แต่ความเชื่อทั้งสองนี้ก็ได้เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน เห็นได้จากการไม่นำพระพุทธรูปมาไว้ในศาลนัตและการไม่นำนัตเข้าไปไว้ในบริเวณวัด (ยกเว้นนัตองค์นั้นจะเกี่ยวข้อโดยตรงกับวัด เช่น เป็นผู้สร้างวัดนั้นขึ้นอย่างในกรณีของนัตชอหม่องละ หรือถูกกำหนดด้วยเกณฑ์บางอย่าง เช่น กรณีนัตพุทธและนัตในที่กำหนดให้อยู่ในเขตวัดในสมัยพระเจ้าอโนรธา เป็นต้น) การดำรงอยู่ร่วมกันของพุทธกับนัตจึงมีความเป็นอิสระต่อกันค่อนข้างสูง เช่นเดียวกันกับการดำรงอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ นัต อิสลาม และอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนการยอมรับความเท่าเทียมของความหลากหลายหรือก็คือพหุวัฒนธรรม

การยอมรับในความหลากหลายดังกล่าวไม่ใช่ความยุ่งเหยิง แต่เป็นภาพสะท้อนพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย ที่ผู้คนหลากหลายสามารถแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมและมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (Mouffe 1984, 143) ฐานดังกล่าวนี้จะเป็นเครื่องรองรับการเติบโตของเมืองซึ่งเป็นแหล่งรวมของความหลากหลายที่มากขึ้นในอนาคต แต่การเติบโตและยั่งยืนของแนวคิดดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าความหลากหลายต้องถูกทำให้เป็นที่ยอมรับ ตลอดจนโครงสร้างอำนาจรัฐทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ต้องให้การรับรองด้วย ซึ่งมาตรา 8 ของรัฐธรรมนูญเมียนมาปัจจุบันก็ได้รับรองสิทธิดังกล่าว แม้ในทางปฏิบัติจะยังมีปัญหาอีกมาก เนื่องจากอำนาจก็ยังคงอยู่ในการควบคุมของทหารที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยที่เน้นระเบียบควบคุม” (Steinberg 2012, 220) อย่างไรก็ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมของประชาชนกลับมีลักษณะเปิดกว้างหรือเป็นพหุวัฒนธรรมอยู่แล้ว หนทางสู่ประชาธิปไตยของเมียนมาต้องข้ามพ้นฐานคิดแบบเดิมที่เน้นชาตินิยมและการมีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน เพราะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าไม่สามารถสร้างเอกภาพในแบบดังกล่าวได้ แต่ควรเน้นไปที่การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ของความหลากหลาย (celebrates the nation's diversity) การเคารพในความแตกต่างอย่างเท่าเทียมที่ผู้คนสามารถรักษาไว้

ซึ่งอัตลักษณ์ต่าง ๆ ควบคู่ไปกับความรักและการรักดีต่อชุมชนการเมืองระดับชาติหรือประเทศ (Schreiner 2017, 7-8) ในฐานะพลเมืองที่มีความแตกต่างหลากหลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรม แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสร้างสรรค์และภาคภูมิใจ (Stepan, Linz and Yadav 2010)

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์พื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต ทั้งประวัติความเป็นมา ตำนานนัตบางองค์ ลักษณะของการดำรงอยู่ ผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง การต่อรอง และการประนีประนอมผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย พบว่าในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตมีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายประชาชนผู้นับถือนัต โดยฝ่ายผู้ปกครองได้พยายามเข้ามาควบคุมจัดการหรือกระทั่งทำลายความเชื่อเรื่องนัตในบางยุค อันเป็นลักษณะของความรุนแรงทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามความพยายามในการสร้างเอกภาพทั้งในส่วนของอำนาจทางการเมืองและในส่วนของวัฒนธรรมความเชื่อนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ปรากฏการต่อรองและการประนีประนอมอยู่เสมอ กระทั่งพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัตสามารถเปิดรับเอาความหลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมกันได้ แม้ปัจจุบันการเมืองของเมียนมาจะยังคงค้ำไปทางเผด็จการ แต่พหุวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นในพื้นที่ความเชื่อเรื่องนัต ก็จะช่วยป้องกันกระแสสุดโต่ง และจะเป็นพื้นฐานสำคัญรองรับกระแสการขยายตัวของเมืองตลอดจนการพัฒนาประชาธิปไตยของเมียนมาต่อไป

References

- Almond, Gabriel A., and G. Bingham Powell. 1966. **Comparative Politics: A Developmental Approach**. Boston: Little, Brown.
- Arnat Anantapark. 2013. **Prawattisat Phama: Phaendin Haeng Khwam Taekyaek**. [Myanmar History: The Land of Disharmony]. Bangkok: Gypsy Groups. (in Thai)
- Black, Cyril E. 1966. **The Dynamics of Modernization: A Study in Comparative History**. New York: Harper and Row.
- Brac de la Perriere, Benedicte. 1996. "The Burmese Nats: Between Sovereignty and Autochthony." **Diogenes** 44(174): 45-60.
- Casparis, J. G. de, and I. W. Mabbett. 1993. "Religion and Popular Beliefs of Southeast Asia before c.1500." In **The Cambridge History of Southeast Asia**, edited by Nicholas Tarling, 276-340. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galtung, Johan. 1990. "Cultural Violence." **Journal of Peace Research** 27(3): 291-305.
- Geertz, Clifford. 2000. "The World in Pieces: Culture and Politics at the End of the Century." In **Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics**, 218-264. Princeton: Princeton University Press.
- Geertz, Clifford, ed. 1963. **Old Societies and New State: The Quest for Modernity in Asia and Africa**. London: The Free Press of Glencoe.
- Grithee Srigate. 2018. "Kan Wikhro Kanmueang Tam Naeokhit Phahuwatthanatham." [Political Analysis by Multicultural Approach]. In **Kan Wikhro Kanmueang** [Political Analysis]. Nonthaburi: Political Science Program, Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai)
- Htin, Aung. 1967. **A History of Burma**. New York: Columbia University Press.
- Kymlicka, Will. 2007. **Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity**. New York: Oxford University Press.
- Mendelson, E. Michael. 1975. **Sangka and State in Burma: A Study of Monastic Sectarianism and Leadership**. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Mouffe, Chantal. 1984. "Towards a Theoretical Interpretation of 'New Social Movements.'" In **Rethinking Marx**, edited by S. Hanninen and L. Palden. New York and Bagnolet: International General/IMMRC.

- Office of Knowledge Management and Development (Public Organization). [2015]. **Urbanization Kan Khayaitua Khong Khwam Pen Mueang** [Urbanization]. Accessed August 25, 2018. <http://www.okmd.or.th/okmd-opportunity/urbanization/256>. (in Thai)
- Schliesinger Joachim. 2018. **The Cult of the Thirty-Seven Spirits (Nats) in Burma: Merging Animism and Buddhism**. Bangkok: Booksmango Incorporated.
- Schreiner, Kendra. 2017. "Nation Building and Nationalism in Myanmar: From Military Rule to Democracy Opening." **University of Saskatchewan Undergraduate Research Journal** 3(2): 1-9.
- Sen, Amartya. 2008. **Identity and Violence: The Illusion of Destiny**. London: Penguin Books.
- Stange, Paul. 1993. "Religious Change in Contemporary Southeast Asia." In **The Cambridge History of Southeast Asia**, edited by Nicholas Tarling, 529-584. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steinberg, David I. 2012. "The Problem of Democracy in the Republic of the Union of Myanmar: Neither Nation-State Nor State-Nation?" **Southeast Asian Affairs**: 220-237.
- Stepan, Alfred, Juan J. Linz, and Yogenda Yadav. 2010. "The Rise of 'State-Nation'" **Journal of Democracy** 21(3): 50-68.
- Sudara Sujchaya. 2009. **Mon Chonchat Bon Phaendin Suwannaphum**. [Mon, an Ethnic Group in the Land of Suvarnabhumi]. Accessed June 20, 2019. <http://www.openbase.in.th/node/9781>. (in Thai)
- Taw Sein Ko. 1913. **Burmese Sketches**. Rangoon: British Burma Press.
- Temple, Richard C. 1991. **The Thirty-Seven Nat: A Phase of Spirit-Worship Prevailing in Burma**. London: W. Griggs.
- Than Tun. 1983. **The Royal Orders of Burma, A.D. 1598-1885**. Kyoto: Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University.
- Thanes Wongyannava. 2000. **Padu Nawa Seri Prachathippatai Lom Thi Pak-ao**. [Going to See Liberal Democracy Capsizing at the Estuary]. Lampang: Thammasat University, Lampang Campus.
- Win Maung, Yenanthar, and Hteik Tin Thet. 2015. **Bagan 37 Pagodas and 37 Nats**. Mandalay: Cho Cho Myint.

- Wiratch Niyomtham, and Oranuch Niyomtham. 2008. **Rianru Sangkhom Lae Watthanatham Phama**. [Learning Myanmar Society and Culture]. Phitsanulok: Center of Myanmar Study, Faculty of Humanity, Naresuan University. (in Thai)
- Yosathorn Triyos. 2017. **Nat: Phalang Satttha Khong Muanchon**. [Nat: Power of People's Faith]. Accessed October 10, 2019. <https://ngthai.com/cultures/604/the-faith-of-myanmar-people>. (in Thai)